

OILADA BOLA TARBIYASI MASALASINING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK TOMONDAN O`RGANILISHI

Do`sjonova Nilufar Rustam qizi

3-bosqich. Bakalavr

Ajiniyoz Nomidagi Nukus Davlat Pedagogika Instituti

Annotatsiya: *Maqolada oila haqida sharq va g`arb mamlakatlaridagi ta`lim-tarbiya, mutafakkir olimlarimizning oilaviy hayot borasidagi tasavvurlari, bolalarni qanday tarbiyalash kerakligi, ularni hayotga tayyorlash sirlari hamda bugungi kundagi zamonaviy oila haqidagi qarashlar yoritib o`tilgan.*

Kalit so`zlar: *Oila, oila pedagogikasi, oila psixologiyasi, chet el, Qadimgi Yunon va Rim mutafakkirlari, rus pedagoglari. «Qur`oni Karim » va hadislar, “Avesto”, grammatist, kiforist, didasko, pedagog, palestra, efebiya, efeblar, didaktika.*

«Bola tug`ilgan kundan boshlab, oila muhitida yashaydi. Oilaga xos an`analar, qadriyatlar, urf-odatlar bola zuvalasini shakllantiradi. Eng muhim farzandlar oilaviy hayot maktabi orqali jamiyat talablarini angelaydi his etadi».

(O`zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Abdug`aniyevich Karimov)

Jamiyat uchun nihoyatda ahamiyatli hisoblangan ota-ona va bola, er va xotin, oila a`zolarining o`zaro munosabatlari bilan bog`liq bo`lgan muammolar aynan oila negizida yuzaga keladi. Shuning uchun ham qadim zamonlardan boshlab oila, undagi munosabatlar masalalari har bir davrning donishmand, olim, mutafakkirlari tomonidan o`rganilib kelinganligini va ularning qarashlarida bu masalalarning yoritilganligini kuzatamiz. Bu qarashlarni, fikrlarni sizning hukmingizga havola etish orqali oila, o`zaro munosabatlar muammolari bizning hayotimizda doimo muhim masalalar sirasiga kirishini qayd etamiz. Inson va insoniy munosabatlar, shaxs va uning kamoloti muammolari uzoq asrlardan buyon jamiyatning eng ilg`or kishilari, olimlar, buyuk allomalar va donishmandlarning diqqat markazida asosiy masalalardan bo`lib kelgan.

Oila va undagi bola tarbiyasi G`arb mamlakatlaridan biri bo`lgan Yunoniston hamda uning shaharlaridan boshlanadi. Ayniqsa, qadimgi Yunonistonda madaniyat, maktab va dastlabki pedagogik fikrlar boshqa mamlakatlarga nisbatan juda erta rivojlandi. U yerdagi tarbiya ishlari esa davlat ixtiyorida bo`lib, uning asosiy maqsadi spartaliklarning bolalarini baquvvat, jismoniy sog`lom, bardoshli, chiniqqan jangchilar qilib tarbiyalashdan iborat edi. Spartaliklarning bolalari 7 yoshgacha uyda yashar, keyin «agella» deb ataluvchi davlat muassasasida 18 yoshga etguncha tarbiyalanar edi. Ular «pedonom» rahbarligida jismoniy sog`lom bo`lish uchun turli mashqlar bilan chiniqtirilar, sovuqqa, ochlikka va chanqoqlikka chidashga, og`riqqa bardosh 18 berishga o`rgatilar edi. Ta`limning asosiy qismini harbiy gimnastika mashqlari egallar edi. Qadimgi yunon tarixchisi, faylasuf olim Plutarx Sparta

maktablaridagi ta'lim-tarbiya haqida gapirib, shunday deydi: «O'qish va yozishga kelganda bolalarga faqat ularning eng zaruri o'rgatilar edi, tarbiyaning qolgan qismi esa bitta maqsad: hech so'zsiz itoat qildirishni, chidamli bo'lishni va yengish ilmini o'rgatishni ko'zda tutar edi». Yoshlarga axloqiy tarbiya berishda davlat rahbarlari maxsus suhbatlar o'tkazib, shu yo'l bilan ularga axloqiy va siyosiy tarbiya berar edilar. Shuningdek, bolalarni savol-javob jarayonida aniq, qisqa va lo'nda qilib javob berishga o'rgatib borilgan. Spartada 18—20 yoshga yetganda yigitlar «Efeblar» o'spirinlar guruhida harbiy xizmatni o'taganlar. Spartada qizlar tarbiyasiga ham alohida e'tibor berilgan. Ularni harbiy va jismoniy tarbiya malakalari bilan qurollantirib borilgan. Chunki erkaklar jangga ketganlarida ular shaharni qo'riqlab, qullarning itoat saqlashini ta'minlar, ular hatto jangda ham qatnashar edilar

Afinada esa hayot, tartib, intizom, maktab tizimi va undagi ta'lim-tarbiya Spartanikidan butunlay farq qilar edi. Afinada eramizdan ilgarigi V-IV asrlarda madaniyat barq urib o'sdi. Fan, me'morchilik va haykaltaroshlik taraqqiy qildi. Afinada bolalar 7 yoshga yetguncha uyda tarbiyalanar, o'g'il bolalar 7 yoshdan boshlab maktabga qatnar, qizlar esa oilada ona ko'magida uy-ro'zg'or ishlariga o'rgatilar edi. Afinada xotin-qizlarning hayoti uy doirasidan chiqmas, asosan. ichkarida o'tar edi. Afinada bolalar dastlab 7 yoshdan 13-14 yoshgacha «grammatist» (savod o'rgatish ma'nosida), «kifarist» (grekcha musiqa o'qituvchisi ma'nosida) maktablarida tahsil olganlar. Bu maktablar xususiy bo'lib, o'qish pullik edi. Shuning uchun fuqarolarning bolalari bu maktablarda ta'lim ololmas edilar. Bu maktablarda «didaskol» deb atalgan o'qituvchilar mashg'ulot olib borar edilar. (men o'qitaman, degan ma'nodagi «didasko» so'zidan keyinroq «didaktika» — ta'lim nazariyasi kelib chiqqan). O'g'il bolalarni maktabga qullardan biri boshlab borar edi, bunday qul pedagog deb atalar edi («pays» - bola, «agogeyn» - etaklab borish degan so'zlardan olingan). Grammatist maktabida o'qish, yozish va hisoblash o'rgatilar edi. O'qishda harflarni hijjalab o'qitish usuli, so'ng qo'shib o'qish usulidan foydalanganlar. Yozuvni o'rgatishda mum surilgan yaltiroq taxtachalardan foydalanganlar. Ular ingichka cho'p yordamida yozganlar. Sonlarni barmoqlar, sopol toshlar, sanoq taxtasi yordami bilan hisoblaganlar. Kifarist maktabida o'g'il bolalarga adabiy bilim va estetik tarbiya berilar, musiqa, ashula, deklomatsiyalar o'rgatilar edi. O'g'il bolalar 13-14 yoshga yetganlaridan keyin «palestra» («kurash maktabi») deb atalgan o'quv yurtiga o'tar edilar. Bu o'quv yurtida ular ikki-uch yil davomida jismoniy mashqlar bilan shug'ullanar edilar. Masalan, sakrash, yugurish, kurash tushish, disk va nayza irg'itish, suvda suzish kabilar o'rgatilardi. «Palestra»da o'qish tekin edi, shuning uchun ham yoshlarning ko'pchilik qismi shu yerda o'qish bilan cheklanib qolar edi. Afinada 18 dan 20 yoshgacha bo'lgan yoshlar efeblar qatoriga o'tib, harbiy xizmatga tayyorlanar va o'zlarining siyosiy bilimlarini oshirishni davom ettirar edilar.

Yunonistonda maktab va madaniyatning tez rivojlanishi pedagogika nazariyasining ham tug'ilishiga imkoniyat yaratdi. Pedagogika nazariyasiga olim va faylasuflardan Suqrot, Platon, Aristotel va Demokritlar asos soldilar. Ular o'z qarashlari bilan ta'lim-tarbiya

rivojlanishiga juda katta hissa qo'shdilar. Quyida bu faylasuf olimlar haqida qisqacha to'xtalib o'tamiz.

Suqrot (eramizdan avvalgi 469-399 yillar) o'zining demokratik ijtimoiy kelib chiqishiga qaramay konservativ zamindor aristokratlarning ideologi edi. U tarbiyada axloqiy, estetik, jismoniy tarbiya mezonini ishlab chiqdi.

Platon eramizdan ilgari (424—347 yillarda) yashagan. Qadimgi Yunonistonning mashhur – idealist faylasufi, Suqrotning shogirdi, ob'ektiv idealizm nazariyasining asoschisi edi. Platonning fikricha, bolalar 3 yoshdan boshlab 6 yoshgacha davlat tomonidan tayinlab qo'yilgan tarbiyachilar rahbarligida maydonchalarda turli o'yinlar o'ynash bilan shug'ullanishlari muhim deb hisoblaydi. Platon o'yinlarni maktabgacha tarbiya vositasi deb hisoblab, ularga katta ahamiyat beradi, shuningdek, bolalarga hikoya qilib beriladigan materiallarni sinchiklab tanlash kerakligini ham uqtirib o'tadi. U bolalarga eng yoshlik chog'idanoq ijtimoiy tarbiya berish tarafdori edi. Bolalar 7 yoshdan 12 yoshgacha davlat maktablariga qatnaydilar va bunday maktablarda o'qish, yozish, hisob, musiqa va ashula o'rgatiladi. Bolalar 12 yoshdan 16 yoshgacha odatdagi badantarbiya mashqlari o'rganiladigan "palestra"da, ya'ni jismoniy tarbiya maktabida o'qiydilar. "Palestra"ni tamomlagan o'spirinlar 18 yoshgacha hisob, geometriya va astronomiyani o'rganadilar, bunda ko'proq amaliy maqsadlar (ularni jangchilar qilib tayyorlash) ko'zda tutilgan. 18 yoshdan 20 yoshgacha yigitlar «Efebiya»da tarbiyalanadilar, ya'ni harbiy gimnastika tayyorgarligini o'taydilar. Aqliy mashg'ulotga mayli bo'lmagan yigitlar 20 yoshdan boshlab, jangchilar qatoriga o'tadilar. Abstrakt tafakkurga qobiliyati borligi ochiq ko'ringan yoshlar, ya'ni yigitlarning ozroq qismi 30 yoshga qadar falsafa, shuningdek, hisob, geometriya, 23 astronomiya va musiqa nazariyasini o'rganish bilan shug'ullanib, shu tariqa ilm olishning uchinchi, oliy bosqichini o'taydilar, ammo bunda amaliy maqsad ko'zda tutilmasdan, balki falsafa—nazariyani mukammal o'rganish ko'zda tutiladi. Shu tariqa ular davlat mansablarida ishlashga tayyorlanadilar. Iste'dodi g'oyat o'tkir ekanligi ma'lum bo'lgan va juda ozchilikni tashkil etgan yigitlar falsafa ilmini o'rganishni yana 5 yil (35 yoshga qadar) davom ettiradilar, shundan so'ng 35 dan 50 yoshgacha davlatni boshqaradilar. Platon xotin-qizlar tarbiyasi xususida ham fikr yuritib, Spartadagi usulni ma'qullaydi

Arastu - Aristotel (eramizdan ilgari 384 - 322 yillar)da yashagan. Platonning shogirdi bo'lgan, makedoniyalik Iskandarni tarbiyalagan, Qadimgi Yunonistonning yirik idealist-faylasufi va olimi edi. Arastu o'g'il bolalar 7 yoshdan boshlab davlat maktabida o'qishi lozim, deb uqtiradi. Bolalarga aqliy tarbiya berilishi kerakligini aytib, u o'g'il bolalar, avvalo, badantarbiya muallimlarining qo'liga topshirilsin, deb talab qiladi; bunda u bolalarni haddan tashqari charchatib qo'ymaslik kerakligini aytadi va ularning jismi mustahkamlanib olguncha engil mashqlar bilan shug'ullantirishni tavsiya etadi. Arastu jismoniy, axloqiy va aqliy tarbiyani bir-biri bilan bog'langan, deb qaraydi. Boshlang'ich ta'lim vaqtida, badantarbiyadan tashqari, yana o'qish, yozish, grammatika, rasm va musiqa o'rgatilishi kerakligini alohida uqtirib o'tadi. O'smirlar maktabda jiddiy ma'lumot olishlari kerak, ular adabiyot, tarix, falsafa, hisob, falakiyot, musiqa o'rganishlari shart. Go'zallikni his qilishni

o'stirish uchun musiqa o'rganmoq kerak, ammo rasm chizish singari musiqa o'rganish ham oddiy hunarga aylanib ketmasligini kuzatib turish muhim deydi. U xotin-qizlarning tarbiyasi xususida gapirib, bu erkaklarning tarbiyasiga o'xshab ketmasligini, chunki ularning tabiati mutloq erkaklarnikidan farq qilishini aytadi.

Atomizm nazariyasini yaratgan atoqli faylasuf - materialist Demokritning qarashlari (eramizdan avvalgi 460-370 yillar) qadimgi yunon falsafasining cho'qqisidir. U o'z nazariyasida tabiat qonunlariga, xurofotni va qo'rquvni emirib tashlaydigan chinakam bilimlarga murojaat qiladi. Demokrit tarbiyani tabiatga muvofiqlashtirish masalasini birinchi bo'lib ilgari surdi. "Tabiat bilan tarbiya bir-biriga o'xshaydi" deb yozadi u. Demokrit "ta'lim mehnat asosidagina go'zal narsalarni hosil qiladi", deb, tarbiya ishida mehnatning roli juda katta ekanligini ta'kidladi.

Qadimgi yunon faylasuflari bola tarbiyasini jamiyat o'z ixtiyoriga olishi, tarbiya jarayonidagi barcha zarur ishlarni davlat bajarishi lozim degan g'oyani ilgari surgan edilar. Ular o'z fikrlarini farzand tarbiyasi jamiyat ma'nfaatlari bilan bog'liq deb isbotlamoqchi bo'lganlar. Shunga ko'ra bola tarbiyasi bilan, asosan, davlat shug'ullanishi kerak, degan g'oya ilgari surilgan. Ammo, Sharq mutafakkirlari bola tarbiyasi bilan, asosan, ota-ona shug'ullanishi kerak, degan xulosaga kelganlar. Bu bilan ular oilaviy tarbiyaning roliga katta e'tibor berganlar.

Eramizdan avvalgi 528-529 yillar orasida buyuk mutafakkir Zardusht tomonidan yaratilgan "Avesto" kitobida ham ta'lim-tarbiyaga, axloq-odobga oid qator g'oya va qarashlarni ko'rish mumkin. "Avesto"da ta'kidlanishicha, tarbiya hayotning tayanchi, shu boisdan har bir yoshni yaxshi o'qish va yozishga o'rgatish lozim. Uni yosh paytidanoq mehnat qilib, mehnatning tagi rohat ekanligini anglatish uchun daraxt ko'chati o'tkazishga, uy-ro'zg'or qurollari yasash, yerga ishlov berish va chorva bilan shug'ullanishga o'rgatilishi shart. Zotan uning fikricha, yaxshi va ezgu ishlar yaratish uchun kishi mehnat qilishi zarur, o'z qo'llari bilan moddiy noz-ne'matlar yaratmas ekan, u yashash lazzatini ham his qilmaydi, hayotning qadriga ham yetmaydi deb hisoblagan.

Qur'oni Karim, hadisi shariflarda oila, oilaviy munosabatlar va oilaviy tarbiyaga oid bir butun izchil qarashlar tizimi mavjud bo'lib, u o'z ichiga oilaning shakllanishi, rivojlanishi va mustahkamlanishiga qaratilgan barcha jihatlarni qamrab oladi. Islomiy ma'naviyatda bolani oilada axloqiy tarbiyalash haqidagi qarashlar insoniylik, ezgulik va yaxshilikka da'vat etgani uchun ham umuminsoniy mazmunga egadir. Bunga misol tariqasida Qur'oni Karimning 136-hadisid hech bir ota o'z farzandiga xulqu odobdan buyukroq meros berolmasligi aytib o'tilgan.

Sharq mutafakkirlari o'zlarining ilmiy merosida oila va oilada farzand tarbiyasi masalalariga katta e'tibor berganlar. Ulardan biri Muhammad ibn Muso al Xorazmiy bo'lib, u: «Ota-onalar ikki xil: tug'ilish otasi va ta'lim berish otasi: birinchisi jismoniy hayot sababli, ikkinchisi ruhiy hayot sababli»,-degan fikrni ilgari suradi. Shunga ko'ra ularni uzviy birlikda olib qarash tarbiya ishida muhim ahamiyatga molikdir deb hisoblaydi.

Faylasuf olimlardan biri bo'lgan Abu Nasr Farobiyning aytishicha, bar bir ota-onaning o'z farzandlari uchun birlamchi ustoz, yo'l ko'rsatuvchi ekanligi va aynan ular bolada ta'lim-tarbiyaga kerakli tayyorgarlik holatini shakllantirish ta'siriga ega ekanligi bo'lib hisoblanar ekan.

Abu Rayhon Beruniy insonning axloqiy fazilatlarini, umuman axloqiy tushunchalarini insonning tabiati bilan bog'laydi. U ota-onalarga qarata bolaning mo'tadillikda saqlashni tavsiya etadi. Bunga asosan bolani qattiq g'azablanishdan, qo'rqish va hafalikdan, uyqusizlikdan saqlash orqali erishilishini aytib, ularni xohlagan va foydali narsasini topib berishga, sevmagan narsasidan uzoqlashtirishga harakat qilish kerakligini uqtiradi. Ota-onaning bolaga bunday turli munosabati turlicha xulqlarni keltirib chiqarishini aytadi. Mutafakkir bola-xulq atvorining mo'tadilligi natijasida tan va ruh sog'lomligi kelib chiqishini ham ilmiy asoslab beradi.

Oila va oilada bola tarbiyasi masalasi Abu Ali Ibn Sinoning ilmiy merosida ham muhim o'rin egallaydi. U o'zining qator asarlarida bolaning salomatligi, uning tarbiyasi haqida, eng muhimi bola ruhiyatini o'rganish borasida ko'plab qimmatbaho fikrlarni yozadi. Ibn Sino oilada bola tarbiyasi ancha murakkab va nozik bo'lib, uni bolaning yoshligidan boshlab va izchillik bilan olib borish lozimligini uqtiradi. Oiladagi bola tarbiyasi ota-onaning jamiyatda tutgan mavqeidan qat'i nazar, ularning birlamchi vazifasidir, deb hisoblaydi. U ota-ona davlat boshlig'imi yoki oddiy fuqaromi, baribir, u bola tarbiyasi borasida mas'ul bo'lib, davlat boshliqlari, rahbarlar bola tarbiyasi xususida barchaga ibrat bo'lmoqlari lozimligini ta'kidlaydi. Turmush qurgan er-xotinlar munosabati borasida esa mutafakkir, «Erkak kishi oila boshlig'idir, u oilaning barcha ehtiyojlarini qondirmog'i lozim, chunki bu uning birlamchi vazifasidir», — deb yozadi. Ayol esa erkakning munosib yo'ldoshi, u bola tarbiyasi borasida eng yaxshi voris va yordamchidir. Uning er-xotin munosabatlari xususidagi fikrlari ham o'sha davr uchun o'ta ilg'or va ahamiyatli edi. U o'zining «Oila xo'jaligi» kitobida ayollar axloqan eng maqbul, yuqori sifatlariga ega bo'lmoqlari lozim, deb yozadi. Shu kitobning «Afsofiy bextarin zanxo» Ayollarning yaxshi fazilatlarini haqida bo'limida ularning quyidagi fazilatlarini ta'kidlanadi: «Ayol aqlan dono, uyatchan, iboli, iffatli bo'lib, ko'p gapirmasligi lozim: u eriga bo'ysunmog'i, uni sevmog'i, farzandlar tug'ib, doimo halol, pok, to'g'riso'z, kamtar bo'lishi kerak, injiq bo'lmasligi, o'z iffati va obro'sini to'kmasligi lozim; u hech qachon eriga nisbatan dimog'dorlik, viqor hissini ko'rsatmasligi, o'z ishlarini yaxshi, o'z vaqtida bajarib, oilaning moddiy boyliklarini tejamkorlik bilan ishlatmog'i lozim; o'z xulq-atvori bilan o'z erining qalbida hadiksirash hissiga o'rin qoldirmasligi kerak»,—deb «Tadbiri manzil» asarining 38-varog'ida ta'kidlab o'tadi.

XI asrda yashab ijod etgan mutafakkir Yusuf Xos Hojib o'zining «Qutadg'u bilig» asarida bola tarbiyasi haqida to'xtalib, shunday yozadi: «Farzand qanchalik bilimli, aqlli-xushli bo'lsa ota-onasining yuzi shunchalik yorug' bo'ladi». U bola tarbiyasida otaning mas'uliyatiga alohida e'tibor beradi. «Kimning o'g'il-qizi erka bo'lsa, deb yozadi u unga shu kishining o'zi mungli bo'lib yig'laydi. Ota bolani kichikligida bebosh qilib qo'ysa bolada gunoh yo'q, barcha jafo otaning o'zida; o'g'il-qizning xulq-atvori yaramas bo'lsa, bu

yaramas ishni ota qilgan bo`ladi. Ota bolalarini nazorat qilib, turli hunarlarni o`rgatsa, ular ulg`aygach, o`g`il-qizim bor deb sevinadi; o`g`il-qizga hunar va bilim o`rgatish kerak, toki bu hunar bilan ularning fe'l-atvorlari go`zal bo`lsin». Yusuf Xos Hojib o`z asarida shunday fikrlarni o`rtaga tashlaydiki, ular bola tarbiyasi uchun madhiyadek yangraydi. Yusuf Xos Hojib bolalar tarbiyasini juda murakkab jarayon deb tushunadi. U beldan madomi, tandan quvvatni, ko`zdan nurni, dildan oromni talab qiladi.

Sharqda keng tarqalgan pandnoma tarzida yozilgan mashhur asarlardan biri Unsurul maoliy Koykovusning «Qobusnoma»sidir. «Qobusnoma» falsafiy didaktik asar bo`lib, shaxs shakllanishining barcha tomonlarini o`z ichiga oladi. Uning «Farzand parvarish qilmoq zikrida» degan bobini bevosita oiladagi bola tarbiyasiga bag`ishlanadi. «Qobusnoma»da ota-onaning qator vazifalari sanab o`tiladi. Ular quyidagilardan iborat: 1) bolaga yaxshi ism qo`yish; 2) oqil va mehribon enagaga topshirish; 3) to`y-tomosha qilib, sunnat to`y o`tkazish; 4) o`qish — yozishni o`rgatib, kasb-hunar va ilmi qilish; 5) harbiylar ahlidan bo`lsa, sipoxiylikni o`rgatish. Kaykovus bola tarbiyasida talabchanlik bilan mehribonlikni birga olib borish lozimligini ta`kidlaydi. «Yosh bola ilm bilan odobni tayoq bilan o`rganur, o`z ixtiyori bilan o`iganmas. Ammo farzand beadab bo`lsa va sening ul sababdan qahring kelsa, o`z qo`ling bilan urmagil, muallimlaming tayog`i bilan qo`rqitgil. Bolalarga muallimlar adab bersinlar, toki sendan o`g`lingni ko`nglidagina qolmasin».

Oilada bola tarbiyasi masalasi buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiy merosida ham munosib o`rinni egallaydi. A.Navoiy ota-onalarning yaxshi sifatlarini ulug`layi. Bunday sifatlarning ularda jamuljam bo`lishi bola tarbiyasida muhim rol o`ynashini ko`rsatib o`tadi. Masalan, uning xotinlar haqidagi fikrlari diqqatga sazovordir: «Yaxshi xotin, deydi Navoiy — oilaning davlati va baxtli uy egasining xotirjam va osoyishtaligi undan husinli bo`lsa — ko`ngil ozig`i, xushmuomala bo`lsa jon ozig`idir. Oqila bo`lsa, ro`zg`orda tartib-intizom bo`ladi. U beandisha bo`lsa, ko`ngil undan ozor chekadi, yomonlik axtaruvchi bo`lsa, undan ruh azoblanadi. Agar mayxo`r bo`lsa, uy obodligi yo`q bo`ladi, aqlsiz bo`lsa, oila rasvo bo`ladi». A.Navoiy oiladagi ayrim illatlarni va o`zaro kelishmovchiliklarni bola tarbiyasiga salbiy ta`siri va uning buzilishiga sabab bo`luvchi asosiy omillar sifatida qaraydi. Yaxshi va yomon xulqlar va ularning kelib chiqishi sabablarini ko`rsatib beradi. Bolada paydo bo`ladigan yomon xulqlarni oldi olinmasa, bora-bora illatga aylanadi - deb uqtiradi

Sharqda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga qadimdan jiddiy ahamiyat berilgan. Ular «Nasihatnoma», «Pandnoma», «Hikmatnoma» tarzida bizgacha yetib kelgan. Bu manbalarda qizlarni hayotga tayyorlashda, ularda birinchi navbalda insoniy fazilatlar shakllangan bo`lishi, oila muqaddas, uni avaylab-asrash aynan uy bekalariga bog`liq ekanligi haqida turli tarbiyaviy ahamiyatga ega bo`lgan hodisalar hikoya qilinadi. Shunday kitoblardan biri turk olimi Yusuf Tovasliy to`plagan «Hikmatlar xazinasi»dir, unda kelin bo`luvchi qizga beriladigan ona o`giti kishining diqqatini o`ziga tortadi. Unda ona uzatilayotgan qiziga quyidagilarni nasihat qiladi: Bolajonim, sevikli qizim, meni yaxshilab tingla. Nasihat bilmaganga o`rgatadi, bilganni esiga soladi. Alloh bergan qonunga ko`ra, hayotga qadam qo`yadigan har bir qiz erga, har bir erkak ayolga muhtoj bo`ladi. Erkaklar

ayol uchun, ayollar erkak uchun yaratilgandir. Hayot mavjud ekan, bu qonunni hech kim buza olmaydi. Shu sababli, sen tugʻilib oʻsgan va voyaga yetgan uyingdan, yayrab-yashnab, oʻynab-kulib yurgan yeringdan chiqib, oʻzing bilmaydigan, notanish uyga borasan. Kelajakda bu uy senikidir. Sen eringga shunday xizmat qilki, ul ham senga qul boʻlsin! Sen unga yer boʻlki, u senga osmon boʻlsin! Sen unga uy boʻl, ul senga ustun boʻlsin! Aytganlariga amal qilsang, ering bilan goʻzal hayot kechirasizlar, masʻud, baxtiyor va saodatli turmush qurasizlar. Bizlar ham huzur-halovatda baxtiyor boʻlamiz. Aks holda ikkala oilada ham huzur-halovat boʻlmaydi. Sen oʻzing bir jahannamda yashagandek boʻlasan.

Yuqoridagi fikrlardan maʼlum boʻldiki, sharq mutafakkirlari oʻzlarining pedagogik qarashlari bilan oʻz davrlaridan ancha ilgari ketganlar. Ularning bu qarashlari bir necha asrlardan beri ajdodlarimiz tafakkurini boyitib kelmoqda va hozirgi kunda ham ular oʻz qiymatini yoʻqotgani yoʻq, ular bizning maʼnaviy qadriyatimizdir. Shunga koʻra mutafakkirlarning oʻlmas merosi oilada bolalarning maʼnaviy axloqiy tarbiyalashning muhim omili boʻlib qoladi desak aslo mubolagʻa boʻlmaydi.

Shu jumladan, buyuk olim V.Satir bugungi kundagi zamonaviy oilaning bola tarbiyasi va uning manfaatlariga bogʻliq ekanligidan kelib chiqib, bu maskandagi hayot maromini bola rivojlanishining bosqichlari bilan bogʻlaydi va shunga koʻra quyidagicha bosqichlarni farqlaydi:

- 1-bosqich. Oila boshlangʻich nuqtasining boshlanishi;
- 2-bosqich. Ikki yoshning intim qovushishi oqibatida zurriyodning paydo boʻlishi;
- 3-bosqich. Bolaning bogʻchaga va maktabga borishi.
- 4-bosqich. Oʻsmirlik chogʻida ota-onasidan mustaqillikni daʼvo qila boshlashi;
- 5-bosqich. „Bola-ota-ona“ munosabatlari tugab, oʻzining turmush qurishi.
- 6-bosqich. Tanada keksalik belgilarining paydo boʻla boshlashi.
- 7-bosqich. Oilaviy munosabatlarning tugashi.

Oʻzbekistonning milliy mustaqillikka erishishi va hozirgi kunda respublikamizda amalga oshirilayotgan siyosiy, iqtisodiy, tarixiy va maʼnaviy oʻzgarishlar jamiyatimiz ijtimoiy 130 hayotida mazmunan boy ishlar qilindi. Masalan, 1998-yilning «Oila» yili deb eʼlon qilinishi, Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 63- moddasida «Oila jamiyatning asosiy boʻgʻinidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida boʻlish huquqiga ega» deyilishi bunga yaqqol misoldir. Oʻz vaqtida yurtboshimiz, oilaning jamiyatda tutgan oʻrni va ahamiyati toʻgʻrisida shunday degan: «Bola tugʻilgan kundan boshlab, oila muhitida yashaydi. Oilaga xos anʼanalar, qadriyatlar, urf-odatlar bola zuvalasini shakllantiradi. Eng muhim farzandlar oilaviy hayot maktabi orqali jamiyat talablarini anglaydi his etadi». Bu oʻrinda ilgari surilayotgan pedagogik gʻoyaning tub mohiyati oila tarbiyasini toʻgʻri yoʻlga qoʻyish, mustahkamlash, yanada chuqurlashtirish bilan bogʻliqdir. Oila tarbiyasi deganda ota-ona, oiladagi katta kishilar, buva-buvilar, aka-opalar tomonidan bolalarning toʻgʻri milliy axloq-odob normalari asosida tarbiyalanishini tushunish lozim. Zotan bola tarbiyasi ota-ona, aka-opa va boshqalarning oʻzaro muomala munosabatlariga xulq-atvoriga bogʻliq. Xalqimiz ham: «Qush uyasida koʻrganini qiladi» deb bejizga aytishmagan.

Xulosa qilib aytganda, farzand ko'rib, ularni tarbiyalab, kishilarga, jamiyatga halol va fidoiylarcha xizmat qilishga qadar shaxslarni shakllantirish har bir ota-onaning ijtimoiy, ma'naviy burchi sanaladi. Oilada bolalarni axloqiy tarbiyalashning usullarini xalq pedagogikasi manbalaridan o'rganishimiz lozim. Insonni axloqiy tarbiyalashda eng kuchli tarbiyaviy vosita sifatida o'git-nasihat, ibrat ko'rsatish, ma'qullash va maqtash, mukofotlash kabilardan foydalanish samarali natijalar berishi kuzatishlardan ma'lum.

Umuman olganda, tarbiya so'zi aytilishi bilan inson ko'z oldida oila namoyon bo'ladi. Zero, oila tarbiya maskanidir. Shunday ekan, ma'naviy-axloqiy tarbiya oiladan boshlanadi. O'zbek oilasining ma'naviyati – o'zbekning milliy g'ururidir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. OILA PEDAGOGIKASI O. Hasanboyeva Toshkent-2007 (131-132-b)
2. OILA PEDAGOGIKASI (o'quv qo'llanma) (5110900 – Педагогика ва психология) Ishanova M Andijon-2019 (14-30-b)
3. OILA PSIXOLOGIYASI Akademik litsey va kasb-hunar kollejiari o'quvchilari uchun o'quv qo'llanma Ikkinchi nashr "SHARQ" NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI TOSHKENT – 2008 (20-22-b)
4. PSIXOLOGIYA NAZARIYASI VA TARIXI 5110900-Pedagogika va psixologiya SH.R.Baratov, L.Y.Olimov, O.R.Avezov Toshkent-2019 (31-33-b)
5. Arxiv.uz
6. Qalampir.uz
7. WWW.Ziyo.uz